

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
İSLÂM İLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI – SAYI : 4

“ATATÜRK’ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN”

İSLÂM İLİMLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

IV

Müdür

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU

Müdür

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY

Genel Sekreter

Doç. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ

Üyeler

Prof. Dr. Mehmet Altay KÖYMEN

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

Prof. Dr. Mehmet S. HATİBOĞLU

Dergide yayımlanan yazıların bilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ, ANKARA - 1980

İSLÂMDA HAYIR

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

İslâm dini toplumsal bir dindir. Toplum, insanların bir arada bulunması ve yaşamasıdır. İnsanlar bir arada yaşamak üzere yaratılmışlardır. Bir arada bulunurlarken aralarında pek çok ve değişik yönden ilişkiler meydana gelir.

Bu ilişkilerin, bütün insanların ve hiç olmazsa en çok insanın, üstün bir seviyede ve insanlığa yararlı bir derecede yaşamalarını ve mutlu olmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmelerine İslâm dini çok önem vermiştir.

İnsanın yüce Allah'la olan ilişkilerindeki asıl amaç, yine insanların kendi aralarındaki ilişkileri daha iyi bir biçime ve içten gelen saf, arık ve temiz bir niyete bağlamaktır.

İnsanlar işittikleri sözleri, duydukları anda fikir bakımından iyi ve hoş karşılarsa bile, onları çabuk unuttur ve hayatlarına uygulayamazlar. Bu güzel sözler ve bilgiler nazariyede kalır. İnsanların, onları sık sık duymasına ve onların değişik kimseler tarafından, değişik ifâdelerde anlatılmasına ihtiyaçları vardır. Böylece bu güzel öğütler ve ilkeler, zihinlerde daha çok bulunma şansına erişirler ve zihinler de onlar üzerinde durup düşünür ve günün birinde uygun ortamını arar ve uygulamaya kor. Bunun en etkili anlatış tarzı, anlatılan ilkenin insanın başından geçen bir olayda uygulanmasını fiilen görmek ve yaşamaktır.

Örnek olarak diyelim ki, insanın en neş'eli olduğu evlenme düğününe birçok kimseyi çağırır. Kendisinin bu neşesine tanıdık ve bildiklerinin, hatta bilmediklerinin de katılıp ortak olmalarını ister. Ne kadar çok kişi katılırsa o kadar neşesi artar ve herkes de o kadar neşeli olur. Ne kadar az kimse katılırsa neşe o kadar az olur.

Aynı şekilde bir kimsenin başına bir felâket gelmiş olsa, o felâketten ötürü ne kadar insan onun yanına koşar ve onun acısına ve sıkıntısına ortak olursa, o kimsenin acısı ve sıkıntısı o derece azalır. Çünkü onun acısı ne kadar çok kişi tarafından paylaşılsa, kendisine o kadar

az acı ve sıkıntı kahr. İnsanların böylece hem darda ve sıkıntıda, hem neşe ve sevinçte birbirinin yanında olmaları, hem insanlık, hem İslâm dininin gereğidir. Her millet ve topluluk böyle davrandığı an ve bu ilkeyi önemle uyguladığı sürece, o toplum ve millet mutludur ve onun sırtı yere gelmez.

Bunu Hz. Muhammed şöyle dile getirmiştir:

“Müslüman, müslüman için birbirini bağlayan bir binanın tuğlaları gibidir¹.”

Başka bir hadisinde de buyurmuştur ki:

“Mü'minler birbirini sevmekte, acımakta ve birbirleriyle ilgilenmekte bir vücut gibidirler. Nasıl vücudun bir yeri sızlarsa vücudun diğer uzuvlarına ateş ve rahatsızlık basarsa” (müslümanlar topluluğu da öyledir. Bir kimse hasta olduğu zaman hepsi onunla ilgilenir ve onu tedavi eder).

“Müslümanlar tek bir şahıs gibidir; gözü ağrırsa, bütün vücudu ağrır, başı ağrırsa bütün vücudu ağrır².”

Hz. Peygamber, müslüman topluluğunu bir âile fertlerine değil de bir vücudun uzuvlarına benzetmesi, müslümanların ve toplumu meydana getiren tek tek kişilerin birbirine bağlılıklarını, sevgilerini ve birbirinin menfaatını, fayda ve kârını, iyilik ve sevincini yakın akrabasının gibi değil, özellikle kendisinin gibi düşünüp, bilip ve ona göre davranmasının gereğini anlatmaktadır. Açıkça anlaşılır ki, nasıl sağlam bir vücut bir uzvunun rahatsızlığından rahatsız olur ve hemen onu tedavi için seferber olursa, sağlıklı, üstün fazilet ve niteliklere sahip olan bir toplum da fertleriyle öyle ilgilenir ve onların mutluluğuna çalışır, onları korur.

Kur'an-ı Kerim, müslümanların sağlıklı bir toplum meydana getireceklerine dair ilkeler koymuştur. Her müslüman bunlara uymakla iyiliğe, fazilete ve yararlı işlere yönelecek, görevini yerine getirecek iyi bir müslüman ve insan olacaktır.

Yüce Allah diyor ki:

“İyilik ve korunma hususunda birbirinize yardım ediniz. Düşmanlıkta ve günah işlemekte birbirinize yardım etmeyin³.”

İslâm Dini, insanlara en küçük yardımdan en büyüğüne kadar her türlü yardımın yapılmasını emreder ve yapanlara mükâfaatlar vâde-

1) Müslim, 16/139, Nevevi şerhi ile Buhari, 3/98.

2) Müslim, 16/140 Nevevi Şerhiyle.

3) Mâide, 2.

der. Hiç bir yardımda bulunmayacak olanları en büyük mânevi yardıma çağırır ve şöyle der:

“İyi bir söz ve özür dileme, ardından kötülük gelen bir sadakadan daha iyidir”⁴

Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde anlatılan iyilik yapma ve mükâfaat alma hükümleri çok önemli ilkelere dayanmaktadır.

“Bir kimse iyiliğe sebep olursa, iyilikten bir pay alır”⁵

“Kim bir iyilik yaparsa, onun daha iyisi kendisine verilir”⁶.

“Kim bir iyilik yaparsa, ona onun on katı verilir”⁷.

“Allah yolunda mallarını harcayanlar, her bir başağında yüz tane olan yedi başak veren bir tohum ekmiş gibidirler ve Allah isterse bire karşı daha da çok verir”⁸.

“İnanıp yararlı iş işleyenlere sonsuz mükâfaat vardır”⁹.

Hz. Muhammed demiştir ki:

“Her türlü iyilik sadaka sayılır”¹⁰.

“Kötülük yapmaktan sakınmak da sadakadır”¹¹. Yâni kötülük yapmayan kimse sadece bu sakınmasından ötürü sevab alır ve Allah katında mükâfaata hak kazanır.

“Tatlı ve hoş bir söz sadakadır”¹².

“Hiç bir şey hulamayan kimse, hoş ve tatlı bir söz söylesin, sadaka vermiş olur”¹³.

“Allah yolunda bir lira veren kimseye âhirette yüce Allah yediyüz lirahk karşılık verecektir”¹⁴.

“Adamın biri eğerli bir deve getirip” “Bu Allah yoluna verilmiştir” dedi. Hz. Muhammed de: “Ahirette de buna karşı sana yediyüz eğerli deve mükâfaatı vardır” buyurdu”¹⁵.

4) Bakara, 263.

5) Nisâ, 85.

6) Neml, 89.

7) En'am, 160.

8) Bakara, 261.

9) Tin, 6.

10) Buhari, 7/79, Camius Sagir, Suyuti 2/93

11) Buhari, 7/79; Müslim, 7/95; Nevevi Şerhi.

12) Müslim, 7/95; Buhari, 7/79.

13) Müslim, 7/101.

14) İbni Kesir, Tefsir 1/317.

15) Müslim, 13/38; İbni Kesir, Tefsir, 1/316.

“Herhangi bir kimse güzel bir işe önyak olursa o işi yapmaya katılan kimselere, ondan yararlananın ve o işi devam ettirenin her birinin sevabının aynısı verilir ve hiç birinin sevabından da bir şey eksiltilemez”¹⁶.

Bu ayeti kerime ve hadisi şeriflerde şu açıkca ortaya konmuştur:

Herhangi bir kimse bir iyilik ve yararlı iş yaptığı zaman, onun bir katı mükâfatını alır, on katı mükâfaatını alır, onun yüz katı mükâfaatını alır, onun yediyüz katı ve bazan da sonsuz olarak mükâfaatını alır. Biz, bu mertebelerin üzerine dayandığı kural ve ilkeyi açıklamak istiyoruz ve bunu daha iyi anlatabilmek için şu soruyu soruyoruz: Niye yüce Allah bir iyilik yapana hemen ve birden sonsuz derece kat kat sevap vermiyor da, bazan bire bir, bire on, bire yediyüz ve bire sonsuz kat veriyor?

Bunun kuralı şudur: Yapılan bir iyilikten ne kadar çok kişi istifade ediyorsa, o iyilik o kadar kat mükâfaata sebep oluyor. Bir iyilik bir defada ve bir kullanılıştta tüketiyorsa, onun mukâfaatı birdir. On defa kullanıldıktan sonra tüketiyorsa, on kat sevap kazanılır. Ve böylece sürüp gider. Bir iyilik ancak bir defa artıyor ve çoğalıyorsa, mükâfaatı artış ve çoğalışına göre değişir. Bu kural ve ilkeyi göz önünde bulunduran bir müslüman daha çok kazançlı çıkmak için iyilik yaparken iyi düşünüp taşıyacak ve en kârlı bir şekilde mükâfaatı almak istiyorsa, ona göre en çok kimsenin faydalanacağı ve nesilden nesile, geleceğe doğru uzayıp gidecek şekilde iyilik yatırımını yapar. Bu derece insandan insana her birinin anlayışına göre değiştiği gibi, bir kişinin durumuna göre yâni bir andaki iyiliği ile başka bir zamandaki iyiliği arasında derece farkının bulunacağını gösterir.

Hayır iş, bir fakirin karnını doyurmaktan tutalım da fakir, yetim ve kimsesizlere yardımdan, yol, su, köprü, cami, okul yapma, orduyu techiz etme, ilim müesseseleri kurma, onları yaşatma, kitap yazmak, yazılan kitapları bastırıp yaymak ve basılan Kitapları satın alıp dağıtmak gibi insan oğlunun sonsuz olan ihtiyaçlarına cevap verecek işleri yapmak ve yapanlara yardım etmektir.

İslamda iyilik yapmanın ikinci kuralı ve belki en zor olanı şudur: Yapılan iyilik hiçbir zaman başa kakılmayacak, hatırlatılmayacak ve iyilik yapılan kimsenin maddi ve manevi onuruna dokundurulmayacak ve ona hisseettirilmeyecektir. Bunun yanına, kendisine yardım edilenden de bir fayda ve menfaat beklenilmeyecek ve gözetilmeyecektir. Böyle bir yardım ve iyilik yapma daha saf, temiz, arık veya sırf

16) Müslim, 6/104, 16/226.

Allah için olur. Kur'an-ı Kerim, başa kakarak iyilik yapanların durumunu açık bir biçimde anlatıyor:

“Mallarını Allah yolunda verdikten sonra, başa kakmayan ve incitmeyenlerin mükafaatları Rablerinin katındadır. Onlara artık korku yok ve onlar endişelenmeyeceklerdir.”

“Ey inananlar! Allah'a ve ahiret gününe inanmadan insanlara gösteriş için mallarını harcıyanlar gibi, başa kakarak ve inciterek yaptığınız iyilikleri boşa çıkarmayın. Gösterişçinin durumu, üzerinde toprak bulunan ve bir sağanak yapıp toprağı silip götürerek cascavlak bırakılan bir kayanın durumu gibidir. Kazandıklarından ellerinde bir şey kalmaz.”¹⁷

Yapılan iyilik ve Allah yolunda sarfedilen servet ve emek, ne kadar devamlı ve artma kabiliyeti ne kadar çok ise, insan o kadar fazla, kat kat mükâfatını alır. Yol, su, köprü, okul, cami gibi hayırlı işlere yapılan yatırımlar ilk anda insanın aklına gelen ve milyonlarca kişinin, toplumun yararlanacağı hayırlı müesseselerdir. Ama bunların yanında biz, önceliğı ilme veriyoruz ve onu da ikiye ayırıyoruz. Çünkü ilim adamı yetiştirmek bütün hayırların ve iyiliklerin başıdır. Yolu, köprüyü, camiye yaptıran zengin, servet sahibi kimse ise de, asıl onları yapacak ilim adamıdır. Bin tane köprü bir alim yetiştiremez. Ama bir alim yetiştirilince, o bin tane köprü yapar ve yaptırır. Öyle ise her iyiliğin ve hayrın başında ilim gelir. Okul binası ilme yardım ise de, içinde okutulacak ve okuyacak hoca ve öğrenci üzerine titizlikle durulmaz ve onlara gereken yardım yapılmaz ve kolaylık gösterilmez, en iyi şekilde öğretim ve öğrenim imkânları onların emrine verilmezse istenilen ilim adamı yetişemez. Herkesin, her millet ve toplumun her an muhtaç olduğu ilim adamıdır. Bütün mesleklerin içinde de en nâzik olanı, ilimdir. Çok itina ister, değer verilmesini ister, teşvik ister, yarışma ister, disiplin ve sabır ister, uykusuzluk ister ve hepsinden çok, ilim bağıllık ve samimiyet ister.

Ancak ilimlerin başında ve hepsinden önce, her ilim adamının öğrenmesi gereken arık, saf ve temiz islâm dini ve ahlâkıdır. Bu islâm dini sadece büyük ilim adamına değil, insanların hepsine her türlü işte olan insanlara ve istisnasız kadın erkek her insana gerekli olarak öğretilmesi hem anaya babaya, hem topluma, hem de devlete düşen borçtur. Çünkü insan hayatta, işinde ve mesleğinde, davranış ve hareketindeki dürüstlüğü, doğruluğu samimiyeti, iyilik severliği, hayır yapmayı, insanları sevmesini, insanların haklarına saygı göstermesini, fertlere, top-

17) Bakara, 262, 264.

luma ve devlete yardımcı olmasını saf, temiz islam dininden öğrenir ve alır. Özellikle "islâm dini" diyorum, zira "İslâm dini" her türlü meslek ve ilimden faydalanılmasını hiçbir din sahibine renk ve ırka, toplum ve devlete hasretmez, tahsis etmez. Bütün insanlara aynı eşitlikle yaşama ve mutlu olma hakkı tanır. Bugün memleketimizin ve dünyanın çektiği sıkıntı böyle cihan şümul bir eğitim ve öğretimden ve onun manevi değer ve desteğinden mahrum olmasıdır. Onu yanlış anlayıp ona düşman olması ve ona karşı savaşını sürdürmesidir.

Din ilimlerini öğrenme seviyesini de üç dereceye ayırmak doğru olur:

Birinci derecedeki din öğretimi yaygın eğitim ve öğretimdir. Bu, bütün halka, herkese verilen din bilgisidir. Halk ve her fert bu din bilgisiyle dindar olmak için gerekli ödevleri, buyruk ve yasakları öğrenir ve onları hayatında yaşar ve uygular. Bu suretle günlük hayatında ona gerekli din bilgisi temin edilmiş olur.

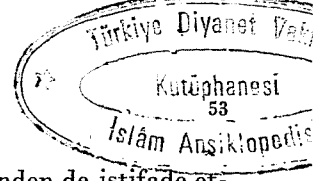
İkinci seviyedeki din öğretim ve eğitimi, halka ve topluma dinin gerektirdiği toplu görevleri yapabilecek bilgili kimseler yetiştirmek üzere ve aynı zamanda halkın günlük hayatında karşılaşacağı ve bilgisinin çözümlenmeye yetmediği zamanın şartlarına göre din sorunlarına cevap verecek derecede din bilginini yetiştirmektir.

Üçüncü seviyedeki din bilgisi en üst seviyede düşünürler, filozoflar derecesinde din bilgini yetiştirmek. Bunlar dünya çapında din sorunlarını ve dinle ilgili felsefi, ictimaî psikolojik sorunlar üzerinde duracak ve onları çözümlenerek millete ve insanlara sunacaktır.

Bunların en zoru, en üst seviyede din bilgini, din filozofu ve düşünürü yetiştirmektir. Bir dinin üstünlüğünü ortaya koyan ve onu topluma, aydına, dünyaya tanıtan ve maleden, diğer bir deyimle bir dini üstün kılan, yücelten onun filozofları ve düşünürleridir. Bu, din filozofları ile düşünürlerin ve filozofların da dinî olur. Halk avam seviyesinden yüksek seviyeye yükselir. Halk sert ve basit kuralları sever ve onlara bağlanır. Çünkü başka şekilde yapmak için okumaya vakti yoktur. Hayatta herkesin işi ve mesleği ayrıdır. Ama herkes birbirine bağlıdır. Herkesin işinin sonuçları bir araya gelip birbirini tamamlayınca, toplum bu birleşmeden bir hız ve istikamet alarak ilerler ve varlığını diğer toplumlara ancak bu şekilde kabul ettirir.

Âlim olmayan zenginın topluma faydası olmayacağı gibi zengin olmayan âlimin ilminden de kimse istifade edemez. İlim ile zenginliği

İSLÂMDA HAYIR

birleştirmek gerekir, ki toplum ve insanlar her ikisinden de istifade etsinler. Tecrübe ile görülmüş ve görülmektedir ki, insanın ömrü her ikisini birleştirmeye yetecek kadar uzun değildir ve her ikisini de elde edecek şekilde yaratılmamıştır.

Bu ikisini yani ilim ile zenginliği bir kimsede birleştirmek imkânsız gibi olunca, bu ikisine ayrı ayrı sahip olan iki insanı, yâni zengin ile âlimi bir araya getirip, biri sahip olduğu ilmi, öbürü de zenginliği versin ve böylece toplum ve insanların ilerlemesine el birliği ile çalışsınlar ve bunda da mutlak başarıya ulaşımlar. Eskiden bu iki unsuru birleştiren ve onları barıştıran, ikisini birbirine sevdiren milletler ilerlemiş ve dünyaya ün salmış, insanlığa büyük hizmetler vermiş oldukları gibi bugün de böyle yapabilen milletler ilerlemekte ve kendi toplumlarına, bütün insanlığa hizmet etmektedirler.

İlim ile zenginliği en emin ve güvenilir şekilde bir araya getirmek için ilmi müesseseler ve araştırma kurumları kurmak gerekmektedir. Bu kurumlara bütün maddî imkânlar sağlanmalı ve orada çalışan ilim adamları da ömürlerini verdikleri ilimleri geliştirmeli, araştırmalar yapmalı ve onları herkese anlatacak eserler yayınlamalı, öğrenciler yetiştirilmeli, insanları aydınlığa ve huzura çıkarmalıdır.

Diyebiliriz ki 1956 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinde kurulmuş olan "İslâm İlimleri Enstitüsü" maddî imkânsızlıklar yüzünden şimdiye kadar ancak üç dergi çıkarabilmiş ve özel araştırmaları yapamamış, konferanslar verememiş, içerden ve dışardan hocalar, ilim adamları davet edip seminerler tertib edememiştir. Aşağıya tüzüğünü koyacağımız bu "İslâm İlimleri Enstitüsü" Madde 15 /c bendine göre bağış kabul etme kapılarını açmış bulunmaktadır. İlim, din ve hayırseverlere duyurulur.

"İyilik için verdiğiniz şeyi Allah yerine koyar. Çünkü o rızık verenlerin en hayırlısıdır"¹⁸.

"Hayır için verdiğiniz eksiltilmeden size ödenir"¹⁹.

"Az veya çok verdikleri her şeyin yürüdükleri yolun ve yaptıklarının karşılığını Allah en güzel şekilde kendilerine ödeyecek olduğu için, yaptıkları yazılır"²⁰.

"Verecekleri bir şey bulamadıkları için gözyaşı dökenlere sorumluluk yoktur"²¹.

18) Sebe, 39.

19) Bakara, 242.

20) Tevbe, 121.

21) Tevbe, 92.